

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.6(1).2024.18

UDC 373.3.091.3:028.1

INFOGRAPHICS AS A MEANS OF FORMATION READING COMPETENCE OF PRIMARY EDUCATION LEARNERS

Mariia Chabaiovska

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Languages and Teaching Methods in Primary and Preschool Education, Dragomanov Ukrainian State University, 9 Pirogova St., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0954-5712>
e-mail: m.i.chabayovska@npu.edu.ua*

Anastasiia Grudnytska

*Student of the First (Bachelor's) Level of Higher Education, Speciality 013 «Primary Education», Dragomanov Ukrainian State University, 9 Pirogova St., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0007-2792-8537>
e-mail: grudnastia@gmail.com*

Abstract. *The issue of fostering reading competence nowadays is relevant, as students are reluctant to read books due to strong competition from media resources such as cartoons, online games, and social networks. Therefore, in the educational process of the New Ukrainian School (NUS), it is important to employ effective forms, methods, and tools of teaching to promote a positive attitude towards reading, to reaffirm its value in the world of information and personal development.*

An effective means of solving this problem is a practice-oriented task using infographics in the lessons of literary reading.

Research objective: theoretically justify and experimentally verify the pedagogical conditions for forming reading competence using infographic tools.

During the experiment, a complex of research methods was applied, in particular: theoretical – analysis, synthesis, comparison of scientific sources to compare different views on the problem, consideration of theoretical issues to determine the conceptual-categorical apparatus of the research, generalization, and systematization; empirical – observation, conversation, pedagogical experiment.

The article contains the theoretical foundations of the formation of reading competence of younger schoolchildren using infographics of practice-oriented tasks, in particular, the psychological-pedagogical and methodical literature on the formation of reading competence of students of grades 1-4 was analyzed; the meaning of the concept of «reading competence» and its components are revealed; the essence of the concept of «infographics» is clarified, its types are defined; features of formation of reading competence of the younger schoolchildren are highlighted by means of infographics and practice-oriented tasks in the lessons of literary reading in the context of the New Ukrainian School (NUS). Practice-oriented tasks using infographics are presented, also methodical recommendations for practicing teachers of the elementary school, which can be applied by them in literary reading lessons for the formation of reading competence of younger schoolchildren.

It has been proven that the level of formation of reading competence of students of primary education will increase under the condition of purposeful use of practical tasks with the use of infographics in the lessons of literary reading.

Further work should be directed to the search for new approaches to the use of infographics in language and literature lessons at the primary level of education.

Key words: formation, reading competence, infographics, primary education learners, New Ukrainian School.

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.6(1).2024.18

УДК 373.3.091.3:028.1

ІНФОГРАФІКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Чабайовська М. І.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української й іноземних
мов та методик викладання в початковій
і дошкільній освіті,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0954-5712>
e-mail: m.i.chabayovska@npu.edu.ua

Грудницька А. О.

студентка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 013 «Початкова освіта»,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0007-2792-8537>
e-mail: grudnastia@gmail.com

Анотація. Проблема формування читацької компетентності в наш час є актуальною, адже учні не хочуть читати книжки через сильну конкуренцію з такими медіаресурсами, як мультфільми, онлайн-ігри та соціальні мережі. Тому в освітньому процесі НУШ важливо застосовувати ефективні форми, методи та засоби навчання, щоб сприяти позитивному ставленню до читання, знову відзначити його цінність у світі інформації та власних уявлень. Ефективним засобом вирішення цієї проблеми є практико-орієнтовані завдання з використанням інфографіки на уроках літературного читання.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування читацької компетентності засобами інфографіки.

Під час експерименту застосовувався комплекс методів дослідження, зокрема: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння наукових джерел для зіставлення різних поглядів на проблему, розгляд теоретичних питань із метою визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження, узагальнення та систематизація; емпіричні – спостереження, бесіда, педагогічний експеримент.

У статті розглянуто теоретичні засади формування читацької компетентності молодших школярів засобами інфографіки та практико-орієнтованих завдань, зокрема проаналізовано психолого-педагогічну та методичну літературу щодо формування читацької компетентності учнів 1–4 класів; розкрито зміст поняття «читацька компетентність» та його складові; з'ясовано сутність поняття «інфографіка», визначено її види; висвітлено особливості

формування читацької компетентності молодших школярів засобами інфографіки та практико-орієнтованих завдань на уроках літературного читання в умовах НУШ. Подано розроблені практико-орієнтовані завдання з використанням інфографіки, а також методичні рекомендації для вчителів-практиків початкових класів, які можуть бути застосовані ними на уроках літературного читання для формування читацької компетентності молодших школярів.

Доведено, що рівень сформованості читацької компетентності здобувачів початкової освіти підвищиться за умови цілеспрямованого використання практичних завдань із застосуванням інфографіки на уроках літературного читання.

Подальшу роботу необхідно спрямувати на пошук нових підходів до використання інфографіки на уроках мовно-літературної галузі початкової ланки освіти.

Ключові слова: формування, читацька компетентність, інфографіка, здобувачі початкової освіти, Нова українська школа.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Однією з ключових складових сучасної освіти, зокрема й Нової української школи, є формування читацької компетентності молодших школярів. У процесі розвитку нинішнього суспільства можна помітити, що розширюється обсяг інформації, яку їм необхідно засвоїти, тому актуальність проблеми формування читацької компетентності зростає. Проте використання Інтернету, соціальних мереж, відеоігор та інших цифрових технологій відвертають увагу здобувачів освіти від читання книжок. Тому необхідно розвивати в учнів уміння самостійно поповнювати свої знання та орієнтуватися в потоці найрізноманітнішої інформації. А цього неможливо досягти без адекватної роботи з книгою, без стимулювання бажання читати навіть у вільний час.

Проблема виховання інтересу до читання в здобувачів початкової освіти виникає з ряду психологічних аспектів, які можуть впливати на їхнє ставлення до літератури. Деякі школярі не бачать в читанні користі. Неусвідомленість його значення або відсутність позитивного досвіду також можуть знижувати мотивацію до читання.

У Державному стандарті початкової освіти наголошено на важливості формування читацької компетентності серед учнів, зокрема вказано, що «вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу, в основу якого покладено ключові компетентності», першою з яких є «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, а також любов до читання, відчуття краси слова, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях» [1]. Тому в умовах Нової української школи необхідно застосовувати інноваційні форми, методи та засоби навчання для збереження зацікавленості молодших школярів у читанні та підкреслення його ролі в сучасному світі.

Ефективним засобом вирішення цієї проблеми є використання практико-орієнтованих завдань із застосуванням інфографіки на уроках літературного читання. Це сприяє позитивному ставленню їх до читання та дозволяє краще розуміти тексти завдяки візуалізації інформації. Крім того, важливо враховувати індивідуальні інтереси та потреби кожного під час планування занять із літературного читання. Деякі учні можуть бути зацікавлені в певних темах або жанрах літератури, тому варто пропонувати їм вибір інформаційних ресурсів або творів для читання, щоб стимулювати їхню участь та активність. Також потрібно підкреслювати практичне застосування читацьких навичок у різних аспектах життя, наприклад, у вирішенні особистих проблем. Це сприятиме формуванню учнівської читацької компетентності не лише як навички, а й як невід'ємної складової особистісного розвитку.

Основні аспекти формування читацької компетентності, які є важливими для нашого дослідження, висвітлили педагоги К. Ушинський, В. Сухомлинський, О. Савченко й методисти М. Вашуленко, О. Вашуленко, В. Мартиненко, В. Науменко, К. Пономарьова, Н. Скрипченко та інші, а також науковці кафедри української й іноземних мов та методик викладання в початковій і дошкільній освіті педагогічного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова А. Каніщенко, М. Чабайовська та інші.

Проблему використання інфографіки в освіті вивчали: О. Вовк, В. Логвіненко, Л. Панченко, М. Разорьонова та ін., які відзначили, що вона недостатньо досліджена.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї публікації є довести, що використання інфографіки як засобу творення практико-орієнтованих завдань сприятиме розвитку читацької компетентності молодших школярів на уроках літературного читання. Це допоможе учням краще розуміти текст, візуалізувати інформацію та стимулюватиме їхні інтелектуальні здібності.

Для досягнення поставленої мети потрібно було вирішити такі **завдання**: 1) проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми формування читацької компетентності молодших школярів засобами інфографіки та практико-орієнтованих завдань; 2) визначити сутність базових понять дослідження: «читацька компетентність» та «інфографіка»; 3) подати розроблені практико-орієнтовані завдання із використанням інфографіки, а також методичні рекомендації для вчителів-практиків початкових класів, які можуть бути застосовані ними на уроках літературного читання для формування читацької компетентності молодших школярів.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння наукових джерел для зіставлення різних поглядів на проблему, розгляд теоретичних питань із метою визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження, узагальнення та систематизація; емпіричні – спостереження, бесіда, педагогічний експеримент.

Виклад основного матеріалу. Мовно-літературна освітня галузь ставить перед собою завдання формувати навички ефективного спілкування, здатність до читання та інші важливі компетентності.

Великий внесок у розвиток методики читання зробив видатний педагог Костянтин Дмитрович Ушинський. Він створив читанки «Рідне слово» і «Дитячий світ», де встановив вимоги до вибору та розташування текстів для навчання читанню. У своїх працях видатний педагог підкреслював, що матеріал для читання в молодших школярів повинен бути цікавим, доступним і сприяти їхньому розвитку.

На важливості читання наголошував також Василь Олександрович Сухомлинський. Він вважав, що «читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе; читання як джерело духовного збагачення не зводиться лише до вміння читати, із цього вміння воно тільки починається» [2].

Згідно з державними документами Нової української школи, читацька компетентність означає здатність особи розуміти текст як частину повсякденного життя й навчальної діяльності, осмислювати й оцінювати його зміст і форму, знаходити нову інформацію, аналізувати, відтворювати та використовувати її, робити висновки тощо.

За визначенням О. Савченко, «читацька компетентність – це особистісно-діяльнісний інтегрований результат взаємодії знань, умінь, навичок, індивідуального досвіду та ціннісних ставлень учнів, набутих у процесі реалізації всіх змістових ліній навчальної дисципліни «Літературне читання»» [3, с. 4].

Отже, зміни в нинішньому технічному світі, адаптація методик навчання до індивідуальних можливостей кожного учня створюють нові виклики до системи

освіти. Одним із засобів вирішення цієї проблеми є використання інфографіки на уроках літературного читання.

«Інфографіка – це графічне візуальне подання інформації, даних або знань, призначених для швидкого та чіткого відображення комплексної інформації. Вона може покращити сприйняття інформації, використовуючи графічні матеріали» [4].

На думку М. Чабайовської, інфографіка – це набір зображень та діаграм, який супроводжується невеликою кількістю тексту [5, с. 32]. Інфографіка включає різноманітні форми візуалізації, такі, як графіки, діаграми, картографи, таблиці, структурні схеми тощо. Це дозволяє передавати складну інформацію за допомогою зображень та тексту.

Приклад інфографіки наведено в підручнику для 3 класу з української мови та читання М. І. Чабайовської, Н. М. Омельченко, В. В. Синільник [6, форзац] (див.: Рис. 1).

Рис. 1. Зразок інфографіки на тему: «Калина як національний символ України»

Протягом останнього десятиліття інфографіка стала невід'ємною складовою як у цифровому, так і в паперовому середовищі. Учителі 1-4 класів активно впроваджують її в освітній процес. Вона спрощує розуміння складних концепцій, роблячи матеріал більш доступним, сприяє розвитку навичок аналізу та критичного мислення молодших школярів.

Інфографіка може бути корисним інструментом для організації та систематизації інформації з тем літературного читання. Це може стимулювати інтерес до вивчення творів, а також полегшити запам'ятовування ключових понять. Такий підхід також сприяє розвитку візуального мислення учнів і допомагає їм краще розуміти та аналізувати літературні твори.

Інфографіка зараз активно застосовується для розробки практичних завдань, які сприяють глибокому осмисленню прочитаного. Такі завдання, створені з використанням інфографіки, відкривають нові можливості для учнів у сприйнятті та аналізі текстів, розвиваючи їхнє критичне мислення та творчі здібності.

Для систематичного формування читацької компетентності учнів пропонуємо комплекс практико-орієнтованих завдань із використанням інфографіки, які розроблені М. І. Чабайовською (у співавторстві) й подані в підручниках і посібниках з української мови та читання для 3-4 класів Нової української школи.

1. *Вправи для аналізу та створення власної інфографіки на відповідну тему.*

Застосування інфографіки в підручнику слугує прикладом візуального представлення інформації. Працюючи з текстом Олександра Копиленка «Переполох», учні дізнаються про життя тварин узимку. Після опрацювання вони пригадують, як зимують дикі тварини та створюють інфографіку на цю тему. Подана інфографіка допомагає дітям зрозуміти цікаву інформацію, наприклад, про білочку (вивірку) (див.: Рис. 2) та слугує взірцем для створення власної інфографіки на тему: «Як зимують дикі тварини?» (див.: Рис. 3).

Рис. 2. Зразок інфографіки на тему: «Білочка (вивірка)» [6, с. 35].

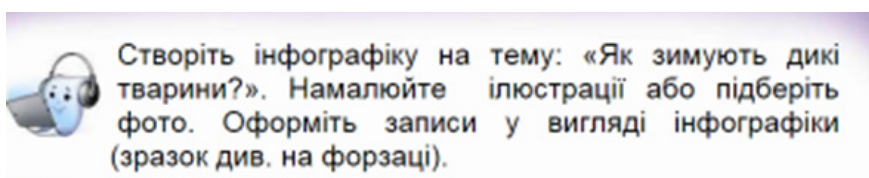

Рис. 3. Завдання для створення власної інфографіки на тему: «Як зимують дикі тварини?» [6, с. 36].

2. Діаграма Венна для характеристики персонажів.

Використання діаграм Венна на уроках літературного читання допомагає візуалізувати спільні та відмінні аспекти, що полегшує розуміння й аналіз текстів. Це сприяє усвідомленню різноманітних читацьких стратегій і розвитку навичок висловлювання власних думок про прочитане. У робочому зошиті з української мови та читання М. І. Чабайовської, Н. М. Омельченко, В. В. Синільник наведено цікаве завдання на порівняння з використанням діаграми Венна, щоб виділити спільне і відмінне в характеристиці персонажів [7, с. 8] (див.: Рис. 4).

11. Порівняй Бабу Ягу з відомих тобі казок і Бабусю Ягусю з твору Анатолія Григорука «Збитозна Бабуся Ягуся». Склади діаграму Венна.

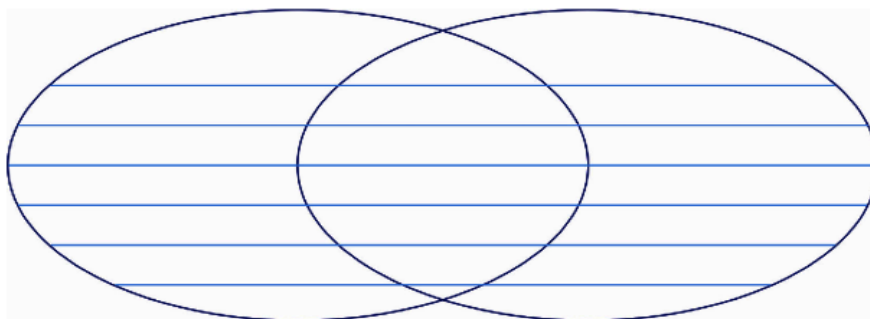

Рис. 4. Приклад завдання з використанням діаграми Венна

3. Читання з позначками.

Під час читання тексту діти можуть робити такі позначки :

- Я це знаю (+).
- Це для мене нове (-).
- Хочу запитати (?).
- Я думав / думала по-іншому (v) (див.: Рис. 5).

1. Прочитай виразно текст. Використовуй подані позначки.

Київ
за князя Ярослава Мудрого

Український князь Ярослав Мудрий, що княжив по Володимирі, дбав дуже про свою столицю Київ. Було вже це велике місто, що мало понад сто тисяч мешканців. З усіх сторін з'їздилися до Києва свої й чужі люди: чи то купити, чи продати щось, чи за іншою власною або державною справою, чи до суду, чи до уряду.

Жили в Києві українці з різних племен: поляни, древляни, сіверяни, дуліби, тиверці, уличі. Були тут і чужі народи: греки, німці, італійці, чехи, угри.

У Києві вісім торговищ, на яких постійно збирався народ. Церков і каплиць було аж чотириста! Київ був тоді найбільшим містом на сході Європи. Називали його другим Царгородом.

Давній город, що стояв на горі, не міг уже помістити під час небезпеки всіх його мешканців. Ярослав розширив його втрое й наново укріпив.

Довкола йшли високі вали, збудовані з каміння і землі, з дерев'яними й мурованими вежами, з глибоким ровом, що через нього вели мости.

За Михайлом Крищуктом

ЧИТАННЯ З ПОЗНАЧКАМИ
+ Я ЦЕ ЗНАЮ!!!
- ЦЕ ДЛЯ МЕНЕ НОВЕ!!!
? ХОЧУ ЗАПИТАТИ!!!
v Я ДУМАВ/ДУМАЛА ПО-ІНШОМУ!!!

Рис. 5. Читання з позначками [8, с. 121].

4. Використання інфографіки для роботи з прислів'ями.

Також завдання на порівняння малюнків та асоціації їх із характеристиками героїв творів відкриває додатковий аспект розуміння прислів'їв. Учні, спільно обговорюючи та порівнюючи інтерпретації, можуть розвивати критичне мислення та поглиблювати свої знання про значення виразів. Такий приклад можна побачити в робочих зошитах для 4 класу М. І. Чабайовської, Н. М. Омельченко, В. В. Синільник [7, с. 9] (див. Рис. 6).

12. Розшифруй прислів'я. Запиши. Поясни, як ти його розумієш. Підкресли числівники. Знайди і запиши два прислів'я з числівниками.

☾	😊	☁	📦	☀	🔥	↑	→	↓	←	★	▲
М	В	с	о	а	і	д	н	р	и	ж	з

☁ 🔥 ☾   ↓ ☀ ▲   😊 🔥 ↑ ☾ 🔥 ↓ ☀   ☀

📦 ↑ ← →   —   😊 🔥 ↑ ↓ 🔥 ★

Рис. 6. Завдання для роботи з прислів'ям

5. Застосування інфографіки в завданнях із культури мовлення.

Інфографіка відіграє ключову роль у практичних завданнях із культури мовлення, сприяє кращому запам'ятовуванню правильних виразів.

Культура мовлення

Говорити (писати) ~~на українській мові.~~

Говорити (писати) українською мовою; говорити по-українському; говорити по-українськи.

Переглянь мультфільм «Говоримо українською» за посиланням на сайті <https://is.gd/xP9DLV> або QR-кодом.

Рис. 7. Приклад завдання з культури мовлення [8, с. 44].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, наше дослідження свідчить про те, що застосування системи практико-орієнтованих завдань, розроблених із використанням інфографіки сприяє підвищенню рівня сформованості читацької компетентності учнів. Це підтверджує ефективність нових підходів до навчання та підкреслює їх позитивний вплив на формування навичок читання.

У результаті аналізу теоретичного матеріалу, проведення педагогічного експерименту та, враховуючи власний практичний досвід, даємо **вчителям** наступні **методичні рекомендації**:

– на уроках літературного читання пропонуємо ширше впроваджувати практико-орієнтовані завдання, розроблені із використанням інфографіки для формування навичок правильного, свідомого, виразного, у міру швидкого читання; розвитку критичного мислення, надаючи молодшим школярам можливість аналізувати та оцінювати прочитане; удосконалення своїх творчих здібностей;

– співпрацювати з батьками, адже не лише вчителі впливають на формування читацької компетентності учнів, але й батьки. Для батьків важливо створювати читацьке середовище вдома й активно долучатися до читання разом із дітьми. Використання традицій читацьких обмінів та організації відвідувань літературних заходів також сприяють формуванню читацьких навичок. Так можна виховувати позитивне ставлення до читання в сім'ї та підвищувати рівень сформованості читацької компетентності дітей.

Подальшу роботу необхідно спрямувати на пошук нових підходів до застосування інфографіки на уроках мовно-літературної галузі початкової ланки освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. Міністерство освіти і науки України. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
2. Василь Сухомлинський про читання. 2020. URL: https://kzdcrb2014.blogspot.com/2020/04/blog-post_27.html
3. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. *Рідна школа*. 2011. № 8-9. С. 4-8.
4. Інфографіка. *Вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інфографіка>.
5. Чабайовська М. І., Шароварко С. М. Українська мова та читання. Зошит з розвитку мовлення для 3 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Астон, 2020. 64 с. : іл.
6. Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Синільник В. В. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). (Частина 2). Тернопіль : Астон, 2020. 160 с. : іл.
7. Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Кожушко С. М. Українська мова та читання. Робочий зошит для 4 класу закладів загальної середньої освіти. Частина 2. Тернопіль : Астон, 2021. 68 с. : іл.
8. Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Синільник В. В. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). (Частина 1). Тернопіль : Астон, 2020. 160 с. : іл.

REFERENCES:

1. Derzhavnyi standart pochatkovoii osvity [State standard of primary education]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2023). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> [in Ukrainian].
2. Vasyl Suhomlynskyi pro chytannia [Vasyl Sukhomlynsky on reading]. (2020). Retrieved from: https://kzdcrb2014.blogspot.com/2020/04/blog-post_27.html [in Ukrainian].

3. Savchenko, O. Ya. (2011). Kliuchovi kompetentnosti – innovaziinyi rezultat shkilnoii osvity [Key competences – an innovative result of school education]. *Ridna shkola – Native school*, 8-9, 4-8 [in Ukrainian].

4. Infografika [Infographic]. *Vilna entsyklopediia*. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інфографіка> [in Ukrainian].

5. Chabaiovska, M. & Sharovarko, S. (2020). *Ukraiinska mova ta chytannia* [Ukrainian Language and Reading]. Zoshyt z rozvytku movlennia dlia 3 klasu zakladiv zahalnoii serednioii osvity. Ternopil : Aston [in Ukrainian].

6. Chabaiovska, M., Omelchenko, N. & Synilnyk, V. (2020). *Ukraiinska mova ta chytannia* [Ukrainian Language and Reading]. *Pidruchnyk dlia 3 klasu zakladiv zahalnoii serednioii osvity (u 2-h chastynah)*. (Chastyna 2). Ternopil : Aston [in Ukrainian].

7. Chabaiovska, M., Omelchenko, N. & Kozhushko, S. (2021). *Ukraiinska mova ta chytannia* [Ukrainian Language and Reading]. *Robochyi zoshyt dlia 4 klasu zakladiv zahalnoii serednioii osvity*. (Chastyna 2). Ternopil : Aston [in Ukrainian].

8. Chabaiovska, M., Omelchenko, N. & Synilnyk, V. (2020). *Ukraiinska mova ta chytannia* [Ukrainian Language and Reading]. *Pidruchnyk dlia 3 klasu zakladiv zahalnoii serednioii osvity (u 2-h chastynah)*. (Chastyna 1). Ternopil : Aston [in Ukrainian].